

INTELEKTINIS KAPITALAS IR INOVACIJOS KAIP AKTUALUS SOCIOKULTŪROS DISKURSAS

Rita Aleknaitė-Bieliauskienė

Mykolo Romerio universitetas

Anotacija

2000 metais patvirtintoje integruotus ekonominius ir socialinius tikslus paskelbusioje Lisabonos strategijoje, buvo numatyta iki 2010 metų sukurti dinamišką Europą. Atkreipiant dėmesį į stambių, produktyviai veikiančių JAV, Japonijos, Europos kompanijų vadybos procesus, juos reflektuojančius analitinius ir apibendrinančius mokslo darbus, galima įsitikinti nuolat evoliucionuojančiu požiūriu į XXI amžiaus problemas. Viena jų – žmogiškojo intelektualiojo kapitalo tapsmas pagrindiniu ekonomikos, ūkio, valstybių pažangos resursu. Lietuvoje Vyriausybė, atskiros ministerijos, nevyriausybinės organizacijos yra priėmusios ne vieną reikšmingą sprendimą, įstatymą, sukūrusios strategijas, kuriose minima žmogiškojo kapitalo svarba šiandiniame pasikeitusiame, daugiakultūriniame pasaulyje. Tačiau gražiai parašomos ir ES finansuojamos strategijos lieka dokumentuose, o žmogiškojo intelektualiojo kapitalo vystymo tendencijos realizuojamos ypač vangiai. Nerealizuojamos arba pasirodo iškreiptu pavidalu ir ūkio, mokslo, švietimo, sveikatos, kultūros, regionų vystymo bei kitos strategijos. Ypač tai aktualu, vykdant regionų politiką, nes migracija, bedarbių, neapgalvoti įstatymai, atsitiktinių, dažnai neišsilavinusių partijų veikėjų ir bendruomenių narių negebėjimas valstybiškai spręsti problemas, patiems kurti darbo vietas bei aukštomis vertybėmis ženklintą gyvenimo erdvę, menkina ne tik ekonominę regiono galią, bet ir neskatina jaunimą siekti asmenybės dvasinės ir intelektualinės brandos.

Tyrimo problema išreiškiama šiais klausimais: Ar deklaruojama žmogiškojo kapitalo ugdymo idėja valstybėje suvokiama ir ar ji yra įgyvendinama? Ar yra galimybių regionuose sociokultūros institucijų pagalba kurti aukštomis vertybėmis paženklinatą bendruomenių gyvenimo ir veiklos erdvę, kurioje žmogus galėtų skleisti kūrybiškumo daigus, kurti darbo vietas ir jausti intelektualiojo tobulėjimo stimulus. 2008 m. Elektrėnuose atliktas tyrimas bandė patikrinti šias hipotezines išvagas.

Pagrindiniai žodžiai: valstybės vystymo strategijos, bendruomenė, sociokultūros institucijos, švietimas, kultūros darbuotojai, vertybės, inovacijos, žmogiškasis intelektualinis kapitalas.

Įvadas

Tyrimo problema ir aktualumas. Intelektinio potencialo rodikliai Lietuvoje rodo, kad valstybė skiria nemažai lėšų jaunimo studijoms aukštosiose mokyklose, tačiau intelektualinis potencialas didėja vangiai. Problema – regionuose jaučiami socialiniai pokyčiai, sociokultūrinės terpės transformacijos, neskatinančios žmogaus, kaip vertybės, visuomenės subjekto ir objekto, poreikio tobulėti. Todėl aktualu ištirti galimybes ugdyti intelektualinį kapitalą, formuojant bendruomenės vertybinio ugdymo stimulus.

Tyrimų objektas – Vyriausybės dokumentai, bendruomenių, kultūros centrų, nevyriausybinių organizacijų atstovų nuomonės apie jų veiklos kryptis ir galimybes regionų sociokultūros institucijoms dalyvauti vertybių ugdymo procese.

Tyrimų tikslas – atskleisti sociokultūros diskurso aktualumą, nagrinėjant galimybes regioniniame mieste tenkinti bendruomenės sociokultūros poreikius ir kurti inovatyvią sociokultūrinę bendruomenės gyvenimo erdvę, stimuliuojančią intelektualiojo kapitalo ugdymą.

Tyrimo uždaviniai

1. Išryškinti intelektualiojo kapitalo koncepciją Europos Sąjungos strategijoje.
2. Apžvelgti regionuose vykstančius socialinius pokyčius.
3. Ištirti sociokultūros institucijų sąveiką su bendruomene ir pateikti pasiūlymus šiai sąveikai tobulinti.

Teoriniai tyrimo pagrindai: kultūros, sociokultūros, socialinės veiklos teoriniai pagrindai, politikos filosofijos, Europos Sąjungos strategijų postulatai.

Tyrimo metodika. Dokumentų ir statistinių duomenų analizė, empirinis kokybinis tyrimas (diskusija, interviu). Imtis – 86 proc. (72 respondentai) oficialiai veikiančios bendruomenės narių, 29 Elektrėnų savivaldybės sociokultūros institucijų, kultūros centro darbuotojai, 9 skirtingas Elektrėnų savivaldybės visuomenines grupes reprezentuojantys ekspertai.

Tyrimo rezultatų aptarimas Intelektinio kapitalo vaidmuo

Tyrimas parodė, kad Europos kūrimas svarbus ne tik rūpinantis Europos Sąjungos valstybių (taip pat ir Lietuvos) politinės, ekonominės, socialinės integracijos problemomis. Būtina peržiūrėti ir kitas strategijas, kurios XXI amžiaus diskursuose kitaip ėmė vertinti kiekvieną pilietį. Siekiant įgyvendinti Lisabonos strategijos tikslus, ypatingas dėmesys buvo atkreiptas į jau XX a. antrojoje pusėje aktualizuotą problemą – žmogaus vietą visuomenėje, žmogiškąjį kapitalą vertinant kaip svarbiausią naujojo amžiaus resursą.

ES ūkio ir socialinės sferos ateitį lemia naujos konkurencingumo pasaulyje sąlygos, reiškiančios neįsivaizduojamas ūkinių subjektų galimybes nuolat modernizuoti savo veiklą, skatinti mokslo žinių virmą rinkoje atsirandančiais inovatyviais produktais ir paslaugomis. Europos Sąjungos valdymo organams ir nacionalinėms valdžioms pavesta sukurti teises, organizacines, ekonomines sąlygas bei mechanizmus, kurie galėtų formuoti naujas strategijas ir skatintų piliečius aktyviai veikti. Paminėsime tas ES vystymo kryptis, kurios yra prioritetinės, formuojant informacinę visuomenę ir žinių ekonomiką (*The Commission Resolution*, 1996):

- verslo funkcionavimo sąlygų gerinimas manant, kad reikia tobulinti teisinę bazę, reguliuojant naujų technologijų ir naujovių visose srityse santykius, užkariaujant rinkas, plėtojant kūrybinga mintimi paženklintą pramonę;
- investicijos į ateitį, vystant žinių bazę, garantuojant nuolatinį jos materialinį, technologinį aprūpinimą, reformuojant atsilikusias (ne visas, bet atsilikusias!) švietimo sistemas ir tikrinant naujų darinių efektyvumą praktikoje;
- plėtojant aptarnavimo sferą, kurioje aktyviai funkcionuoja pagrindinis subjektas ir objektas – pilietis. Tai ne siaurai suvokiama (kaip tai yra Lietuvoje) žmogų socialinėje sferoje aptarnaujanti funkcinė sistema, bet prasmingais komunikaciniais ryšiais globalioje ir lokaloje valstybės erdvėje paženklintos terpės dinamika. Taip pat tai – naujos, bendruomenės nariui reikšmingos, pasaulio kultūros ženklais praturtintos sociokultūros sritys.

Aptariamos problemos kontekste globalizacijos teigiamas aspektas – judėjimas pasaulyje, siekiantis identifikuoti, o dažnai ir skirtingose visuomenėse pristatyti atskirtį patiriančias vertybes. Tik taikiai kontaktuodama ir bendrai veikdama žmonija gali kovoti dėl civilizacijai išlaikyti būtino moralės kodekso, dėl Dekalogo įprasminimo gyvenime. Tik kartu veikiant galima rasti taikius konfliktų sprendimus, leidžiančius išlaikyti pasaulio gyvybingumo misiją.

Inovacinė politika šiandien ES suvokiama kaip

teisinės bazės suformavimas ir inovacijas visuomenėje įprasminančių institucijų, stimuliuojančių kažko naujo kūrimą bei funkcionavimą, formavimas. Inovacijos – tęstinis, nuolat evoliucionuojantis procesas, kuris koreguoja ir tobulina institucines normas, komunikacines ir kitas sistemas, panaudojant vis naujus mokslo atradimus. Jis visada siejamas su teigiamais poslinkiais, naujadarais, kokybinės kaitos laiko ir erdvės kontekste samprata (Nelson, 1982). Todėl skatinama veikti, skleidžiant naujas žinias, mokantis kūrybiškai jas pritaikyti vardan galutinio strateginio žmogaus ir žmonijos tikslo.

„Jeigu galime pripažinti, kad ekonominė visuomenės problema pirmiausia yra spartus prisitaikymas prie besikeičiančių laiko ir vietos aplinkybių problema, tai iš čia, atrodo, išplaukia, jog teisė priimti galutinius sprendimus turi būti palikta žmonėms, kurie pažįsta šias aplinkybes, tiesiogiai pajunta pokyčius ir žino, kokiomis turimomis priemonėmis jie gali su jais dorotis“, – rašė Friedrichas Hayekas (Hayek, 2002, p. 85). Svarbu inicijuoti procesą, kurio metu pradinių žinių, ir impulsų tobulėjimui gavę piliečiai vystytų savo intelektą, kurį galėtų ir norėtų panaudoti kūrybiniuose procesuose, o visuomenė būtų skatinama tuos produktus (inovacijas) priimti (Witt, 2006, p. 77–94). Tik atvira ir laisva, pasitikinti teisinės valstybės pajėgumu visuomenė tegali reaguoti į naujus iššūkius (Berninghaus, Korth, Napel, 2007, p. 579–603). Kiekviena Europos Sąjungos šalis yra įsipareigojusi priimti inovacinių žingsnių strategiją, analizuoti savo valstybės privalumus ir motyvuoti naujų iššūkių reikmes, matyti greta esančius kaimynus, jaučiant jų judėjimo į priekį pulsą. Tarybos, analizuojančios šalių politikos konkurencingumą (angl. *Competitiveness Council*), veikla – pagalbininkas kuriant sisteminius mokslinių tyrimų, pramonės augimo koordinuojančius ryšius, tiriama rinkas.

Mokslininkai konstatuoja, kad po 2004 m. įvykusios Europos Sąjungos plėtros jos narės pagal žmogiškojo potencialo indeksą atitinka aukštą išsivystymo lygį. Visos yra įžengusios į poindustrinę vystymosi stadiją. Europos Sąjungos inovacinė politika siekia sumažinti diferenciaciją tarp narių pagal pagrindinius išsivystymo rodiklius. Kad tai įvyktų, būtina investuoti į mokslo, inovacijų, žmogiškojo kapitalo ugdymo sektorius (Investing in research, 2003). Turėtų ne emigracijoje, bet Lietuvoje daugėti jaunų mūsų valstybės piliečių, gebančių inicijuoti ir kurti fundamentalųjį mokslą, o valstybė privalėtų įprasminėti jo prioritetą ir reikiamai skatinti.

Bene pirmą kartą terminą „intelektinis kapitalas“ 1962 m. pavartojo Machlupas (*intelektinės investicijos*), kuris siekė pabrėžti fundamentinių žinių reikšmę žmogaus vystymuisi (Machlup, 1962). 1993 m. ši koncepcija atsispindėjo Druckerio darbe (Drucker,

1993). Jame buvo aprašoma poindustrinė visuomenė, (Romer, 1990, p. 71–102), kurioje dominuoja žinios, o konkurencinė kova vyksta už intelektinį kapitalą. Denisonas ir Kendrickis savo tyrimais patvirtino, kad investicijos į švietimą gerokai padidino darbo jėgos vertę, padidėjo našumas ir produktyvumas. Darbo jėgą imta laikyti kapitalu (Howkins, 2010, p. 239). Kuriami nauji ekonomikos augimo modeliai (Koopmans, 1965). Vidickienė, tyrinėjusi Lietuvos inovacijų politiką, teigia, kad mūsų valstybėje bandomi apibrėžti trys „nacionalinės inovacijų politikos modeliai <...> vis dar tebėra teorinių diskusijų objektas“ (Vidickienė, 2006, p. 205–217).

Be *intelektinio kapitalo* sąvokos neįsivaizduojama ekonomikos, kultūros, socialinės sferos plėtotė. 1962-aisiais žurnale „The Journal of Political Economy“ buvo publikuota serija straipsnių, kuriuose įvardytos žmogaus problemos pasikeitusiame pasaulyje. Ieškota teorinio pagrindimo naujai sąvokai *žmogiškasis kapitalas*. Jo esmė suvokiama kaip žinios, įgūdžiai, gebėjimai, turintys įtakos darbo rentabilumui, produkcijos kokybei ir gausai, spartesnėms inovacijoms. Todėl išlaidos švietimui, specialistų kvalifikacijai kelti, medicininiam žmogaus jėgų palaikymui privalo būti įvardytos svarbiausiomis investicijomis: į žmones, duodančius bendrojo nacionalinio produkto prieaugį.

Ši sąvoka turi net keletą kitų svarbių aspektų. Jau besibaigiant XX amžiui ir Lietuvoje mokslininkai skelbė: „Žinios tampa jėga“ (Jucevičius, 1998, p. 119). Lietuvoje vartojamos „žmonių išteklių“, „žmogiškųjų resursų“, „žmogiškojo kapitalo“ sąvokos. Šiandien jau aišku, kad ne iškasenos, net ne materialus turtas, bet žmogus yra pats svarbiausias, vertingiausias dabarties visuomenių turtas (Education and Training, 2010). Viešojoje erdvėje pripažįstama, kad intelektinis kapitalas, specializuotos žinios yra ta jėga, kuri yra lemtinga konkurencinėje kovoje, kuriant modernias organizacijas, kurios turėtų spręsti visuomenei ir piliečiams svarbius uždavinius. Šiandien aišku, kad žmogaus intelektas, vertybinį mąstymą plėtojanti kultūra, specializuotos žinios privalėtų daryti įtaką mieste ir kaime besikuriančioms arba jau esančioms organizacijoms, pasitarnautų žinių ekonomikai augti. Lisabonos strategijoje išryškintą „požiūrį į žmogiškąjį kapitalą sudarė trys elementai: mokymo(-si) centrų ir priemonių kūrimas bei plėtra; naujų žinių sistemų pasiūla <...>; aiškiau apibrėžti kvalifikaciniai reikalavimai“ (Dromantienė, Česnuitytė, 2011, p. 148).

JAV švietimo sistema finansuojama iš valstybės biudžeto ir privačiomis lėšomis. 2007 m. bendros išlaidos aukštajam mokslui sudarė 3,1 BVP. Europos Sąjungos šalyse vidurkis buvo 1,2 procentai. Lietuvoje išlaidos aukštajam mokslui 2009 m. sudarė nuo 0,9 iki 1,1 proc. Tačiau, kaip savo 2010 m. ataskaitoje pabrėžė Mykolo Romerio universiteto rektorius Pumpu-

tis, dėl finansų krizės sumenkus biudžetui, realus skiriamų pinigų kiekis sumažėjo nuo 1259 mln. litų iki 1189,5 mln. litų, lyginant su 2008 metais (Pumputis, 2010). Sunkiai suvokiama švietimo sistemos reforma sukūrė ypatingą diskomforto situaciją švietimiečių ir jų paslaugų laukiančių potencialių vartotojų bendrijoje.

2009 m. pasaulyje veikė apie 17 tūkst. universitetinių aukštųjų mokyklų. Sparčiausiai žinių visuomenė vystosi Kinijoje (nuo 1999 m. iki 2008 m. pokytis 319 proc.), Rumunijoje (pokytis per tą patį laikotarpį 177 proc.). Lietuvoje atitinkamai – 94 proc. Tačiau aukštąjį išsilavinimą Kanadoje turi 45 proc. gyventojų, Airijoje, JAV, Japonijoje apie (virš) 40 gyventojų, o Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje – vos 15 proc. Didėjanti emigracija, prastėjanti demografinė ir ekonominė situacija, Švietimo ir mokslo ministerijos platinama neigiama nuomonė apie Lietuvos aukštąsias mokyklas darė įtaką stojančiųjų į aukštąsias mokyklas jaunuolių pasirinkimui.

Švietimo ir mokslo ministerijai net ir skleidžiant nepasitikėjimo Lietuvos universitetais dvasią, akademinė bendruomenė siekė išsaugoti nacionalinę aukštojo mokslo sistemą, o norinčiųjų studijuoti iki 2009 metų didėjo, 2010-aisiais sumažėjo tik nežymiai. Intelektas, kūrybingumas, kokybė glaudžiai siejasi su konkurencingumu, efektyvumu, pažanga. Tik išsilavinę intelektualai, aukštos kultūros piliečiai gali diegti naujoves, inspiruoti pokyčius bendruomenių sociokultūrinėje ir socialinėje sferose. Pagal pasaulio konkurencingumo indeksą (World Economic Forum, 2010) bendrai vertinta Lietuva iš 53 vietos (2009–2010 m.) pakilo į 47 vietą (2010–2011 m.). Tačiau sumenko makroekonominis stabilumas (nuo 57 iki 71 vietos). Konstatuota, kad suprastėjo valstybinių institucijų veikla, prekių rinkos efektyvumas.

2006 m. balandžio 4 d. Briuselyje, Europos Parlamente aptariant bendrosios ekonomikos gaires, europarlamentarė Margarita Starkevičiūtė patikino: „Globalizacijos įtakoje vykstantis kapitalo paskirstymas atsižvelgiant į sukauptą darbo jėgos, žinių lygį bei kūrybinius gebėjimus reiškia, kad šiuolaikinėje rinkoje pagrindiniu konkurenciniu pranašumu tampa ne prekės kaina, o jos kokybė, [...], kokybiškai nauja ir institucinė sistema, užtikrinanti efektyvias galimybes technologinei pažangai“ (Starkevičiūtė, 2007).

Alfredo Marshallo kadaise išsakyta mintis ypač gyvybinga tapo šiandien: žinios – tai galingiausias gamybos variklis. O Nobelio premijos laureatas Theodore'as Schultzas pateikė svarbiausią savo tyrimų ir apmąstymų mintį: „žmonijos ateities perspektyvas daugiausia lemia investicijos į gyventojų kokybę ir žinias. [...] Kadangi lavinimas mokykloje pirmiausia yra investicija, būtų didelė klaida laikyti visas išlaidas švietimui einamuoju vartojimu. [...] Išlaidos lavini-

mui, taip pat ir aukštajam mokslui, yra svarbi nacionalinių pajamų dalis daugelyje mažas pajamas turinčių šalių“ (Schultz, 1998). Žmogus kaip individas, psichofiziologinis gamtos tvarinys kapitalo vertę įgyja tik tapdamas asmenybe: įgijęs žinių, vystydamas savąjį intelektą, brandindamas individualią kultūrą kaip vertybinį asmenybės pagrindą.

Vienas iš svarbiausių valstybės konkurencingumo šaltinių yra kokybiškai naujas žmogaus gebėjimų puoselėjimas. Kas verčia žmogų norėti žinių, pakeisti save? Pirmasis stimulus – paties žmogaus interesas, potraukiai: saugumas, trokštamas malonumas, turtas, šlovė. Kiti stimulai – per šeimoje, mokykloje, žiniasklaidoje propaguojamą vertybių hierarchiją ir bendrąją kultūrą diegiamas požiūris į vertybes. Todėl intelekto augimas, inovacijų procesas neatsiejamas nuo valstybės ir jos piliečių bendro kultūrinio lygio.

Šis lygmuo – tai vertybių atspindys, kuriomis vadovaudamiesi piliečiai veikia privačiame ir visuomeniniame gyvenime. Tai valstybės moralinių normatyvų, dorovės, etinės ir estetinės sąmonės pagrindas. Šiandien ypatingai turi būti aišku, kad žmogaus veiklos visuomenėje kokybės pagrindas – valstybės kultūros politika, nes būtent sociumas yra įtakingiausias formuojant asmenybės poziciją, vertybines nuostatas. Kultūra negali būti interpretuojama tik kaip priedas prie politikos, ekonomikos ar prekybos, teisėtvarkos ir teisės saugos, bet turi būti aktualizuota sprendžiant bendruomenės gyvenimo, švietimo, laisvalaikio, masinės komunikacijos pateikiamos produkcijos turinčių problemas. Ir „karo keliuose“ problema kyla ne dėl mokyklų ar vairuoti mokančių instruktorių kaltės, bet dėl kultūros stokos.

„Ar mūsų politikai suvokia atsakomybę už kultūros būklę? Ar priimant naujus įstatymus, visada galvojama, kaip šios teisės normos paveiks tautos dvasinį gyvenimą, jos morale, teisingumo suvokimą, sustiprins ar susilpnins žmonių pilietiškumo jausmus“, – rašo žurnalistas Antanas Staponkus (Staponkus, 2007). Pabrėžiame, kad veiklios, dorovingos, emocionalios, inovatyvios asmenybės intelektą formuoja ne tik išsimokslinimas. Reiktų žymiai didesnę dėmesį skirti žmogiškąjį kapitalo brandinimo problemoms, siekiant valstybiniuose sprendimuose remtis asmenybėmis, paženklinomomis analitiniu mąstymu, emociniu veržlumu, intelektu, kūrybišku mąstymu (t. y. vadinamoju *grass-root education*).

Didelės reikšmės pilietinės tapatybės formavimui turi sociokultūros terpėje vykstantys procesai, žiniasklaidoje formuojamas požiūris į gyvenimo būdą ir tikslus. Pragmatiškumo, vartotojiškos galvosenos, mankurtiškumo, miesčioniškos elgsenos atmainos, agresija – ne tos kryptys, kurios gali daryti teigiamą įtaką bręstančiai jaunai asmenybei. Jai reikia išmokti gyventi daugiakultūriniame pasaulyje, globalinių pro-

cesų virtinėje atsirenkant žmogaus protą ir dvasines viršūnes aukštinančias vertybes. Tai sunkus kelias. Todėl norint juo vesti jauną žmogų, būsimąjį inovatyvų intelektualą, būtinos ne tik individualios, bet ir valstybės pastangos. Tačiau neužtenka tik skirti finansavimą kultūrinėms bei švietėjiškoms programoms ar įteikti formalius aukštojo mokslo diplomus. Būtina nuo mažens įdiegti poreikį visu tuo prasmingai naudotis.

XXI vadybininkų-teoretikų darbuose pasirodo terminas „naujasis mentalitetas“. Subir Chowdhury jį vadiną *next mentality* (*tolesniu, būsimuoju*). Ši sąvoka įprasmina tokį vadybininko-kūrėjo mentalitetą, kuris pajėgia visada būti pasirengęs naujiems iššūkiams. Suprasti, kad „bet kuri verslo, vadybos sritis, siekiant įgyvendinti naujoves, užtikrinti konkurencingumą yra tarsi lėktuvų pakilimo aikštelė, kurioje vyksta nuolatinės lenktynės. Bet tam, kad būti pirmuoju, nugalėtoju, būtini greitai ir tikslingi veiksmai, greita reakcija, – tai, kas pasiekama, tik vadovaujantis naujojo mentaliteto (angl. *next mentality*) principu“ (Chowdhury, 2000, p. 12).

Europos Sąjungos vystymo strategija numato, kad diferenciaciją tarp intelektualinio kapitalo plėtotės atskirose valstybėse masto būtina mažinti. Šiame iš valstybės biudžeto finansuojamame sektoriuje tarpsta ir inovacijų kūrėjas, ir jų vartotojas. Todėl valstybė privalo padėti tiek vieniems, tiek kitiems. „Mes pabrėžiame regioninio bendradarbiavimo būtinybę. Siekiant tūkstantmečiui iškeltų tikslų, tai būtų svarbi elastingoji atspara ateities krizėms“, – rašoma ES Ekonominės ir socialinės komisijos deklaracijos rezoliucijoje 66/1 2010 m. gegužės 19 d. (2010 m. 66 sesijos pranešimas).

Akademiko Eduardo Vilko vadovaujama mokslininkų grupė, įvertindama Lietuvos ekonomikos augimo ir jos struktūros plėtotės strategiją pabrėžė, kad mokslo ir produktyvių žinių pažanga bei individualių gebėjimų ugdymas yra „būtina šalies plėtotės sąlyga; tik gebėjimas pasinaudoti savo ar kitų sukurtomis žiniomis garantuoja šalies konkurencingumą pasaulio rinkoje“ (Lietuvos ekonomikos augimo ir jos struktūros plėtotės strategija). Įgyvendindama Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, patvirtintą Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. IX-1187 (Žin., 2002, Nr. 113-5029), ir Nacionalinę Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 1 d. nutarimu Nr. 1047 (Žin., 2008, Nr. 124-4718), Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė pritarti Lietuvos inovacijų 2010–2020 metų strategijai.

Tačiau Europos inovacijų švieslentės (angl. *European Innovation Scoreboard*), 2008 m. duomenimis, Lietuvos suminis inovatyvumo indeksas (toliau – SII) – 0,29, o ES-27 valstybių vidutinis SII – 0,47. Pagal

SII Lietuva lenkia tik Rumuniją, Latviją ir Bulgariją. Lietuvos SII atsilikimą nuo kitų valstybių lemia per menkas MTEP finansavimas (2007 m. Lietuvoje tam skirta 0,82 proc., o ES – 1,85 proc. BVP)“ (LRV nutarimas, 2010). Skatindamas privačias investicijas į MTEP ir inovacijas, Lietuvos Respublikos Seimas 2008 m. balandžio 10 d. priėmė Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo pakeitimo bei papildymo ir įstatymo papildymo 17-i straipsniu įstatymą (Žin., 2008, Nr. 47-1749). Mokslinių tyrimų sistema pastaraisiais metais įgijo ekstensyvios plėtros požymių. Tačiau valstybėje nėra stabilumo šiuos nutarimus įgyvendinti. Žmogiškųjų išteklių kūrybingumas ir verslumas lemia inovacijas, o jos – pridėtinės vertės sukūrimą rinkoje, visuomenės gerovę ir šalies konkurencingumą.

Kūrybinis darbas kuria didelę pridėtinę vertę ir, suteikdamas ilgalaikį konkurencinį pranašumą, sudaro sąlygas sparčiai augti pajamoms. Kūrybingumo ir su juo susijusio atsinaujinimo stoka gali skatinti stagnaciją, slopinti gebėjimą reaguoti į kultūros, verslo ir kitų sričių visuomenės gyvenimo aplinkybių kaitą, o tai taip pat mažina konkurencingumą. Programos „Lietuva be sienų“ preambulėje konstatuojama sisteminio požiūrio į inovacijas stoka, nepakankama žmogiškųjų išteklių ir materialinės bazės kokybė, kūrybingumo ir verslumo stoka privačiame bei viešajame sektoriuose (Lietuvos inovacijų politika, 2010). ES SF skirta parama MTEP ir inovacijų plėtrai, įgyvendinant Ekonomikos augimo veiksmų programos 1 prioritetą „Ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra“ – 878,9 mln. Lt. (Ūkio ministerija, 2010). Viena SSSG Lietuvos ūkio analizės silpnųjų dar 2002 metais buvo įvardinta: intelektualinio kapitalo trūkumas regionuose dėl migravimo į šalies centrus bei užsienį (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002).

Tačiau išvados nepadarytos, o problemos vis gilėja. Tikriausiai atsitiktinai, tačiau tikrovę atspindi Lietuvos inovacijų politiką įprasminančiose schemose taip pažymėti ryšiai: „verslas-inovacijos-ateitis“ (Lietuvos inovacijų politika, 2010). Jau 2009 metais aktualioje Strateginio planavimo metodikoje SSSG pažymėta silpnybė: „valstybės orientacija į žemų technologijų pramonę“ (Strateginio planavimo metodika, 2009). Kas įvykdyta už milijonus? Teoriškai ieškoma trinarės sistemos (studijos–mokslas–verslas) stimulavimo ir rėmimo šaltinių. Tačiau neįvertinama tai, kad negali rezultatyviai veikti sistema, jeigu ji neranda sau pozityvios dirvos – vertybinio pagrindo, kurį suteikia kultūra.

Reikšminga valstybei, jos piliečiams kuriama Europos mokslinių tyrimų erdvė. Aiškios ir veikimo kryptys:

- skatinti verslo tinklaveiką ir prisijungimą prie

tarptautinių inovacijų tinklų;

- dalyvauti įgyvendinant tarptautines iniciatyvas (Baltijos jūros regiono strategija, Europos technologijų instituto kuriamos Žinių ir inovacijų bendrijos, Europos kosmoso agentūros veikla ir kita).

Abu šie veiksniai neatskiriami vienas nuo kito, koordinuotas abiejų jų plėtojimas yra technologijos ir inovacijų plėtotos pagrindas. Strateginiuose dokumentuose įvardinti ir modernios ekonomikos plėtotos principai:

- strateginis šalies tikslas turi būti per 10–15 metų sukurti žinių visuomenę, integralią ES žinių visuomenės dalį (ES užsibrėžusi per dešimtmetį sukurti žinių visuomenę ir žinių ekonomiką);
- tik žiniomis grįsta ekonomika gali garantuoti šalies ūkio konkurencingumą ir dinamišką plėtotę;
- svarbus veiksnys žinių ekonomikai sukurti yra informacinė visuomenė. Todėl būtinai reikia sukurti nacionalinę inovacijų sistemą – įmonių, finansų rinkų, tyrimo ir studijų institucijų, konsultavimo paslaugų ir technologinių rinkų kooperavimo mechanizmą“ (Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija, 2002)

Inovacijų siekiančios organizacijos pasaulyje šiaudien susiduria su didžiausia problema: ne sutrumpinti geografinius atstumus ir komunikacijos laiką, bet įveikti tarpkultūrinę distanciją. Net lietuviškame kaime kurti sociokultūrinę terpę yra sudėtinga, nes čia reikia ne kurios nors partijos įpareigojimo, bet vadybininko išminties, analitinių ir kūrybinių gebėjimų:

- ištirti vietinės etninės, socialinės kultūros ypatumus, bendruomenės poreikius;
- darbu šioje konkrečioje terpeje pritaikyti organizacinius, verslo, bendruomenės aktyvinimo modelius;
- tikslingai pasirinkti vidinės terpės ir išorės strateginius partnerius;
- surasti bendruomenės skatinimo dalyvauti kūrybinėje veikloje būdus, teikti joms pagalbą;
- mokėti vertinti bendruomenės poreikius ir gebėti pasiūlyti naujus inovacinius produktus (plačiaja prasme).

Taigi, vertingiausia veikianti jėga dabarties kaime turėtų būti ne technologijos, bet žmonės. Tuomet galima būtų kalbėti ir apie investicijų rentabilumą (*return on investment*), ir apie vertybinį rentabilumą (*return on assets*).

Šiuo metu, kuriant Lietuvos kaimo gaivinimo planus, tenka išmokti derinti kelias ryškiai priešingas strategijas. Dar 2002 m. Lietuva su Europos Komisija pasirašė Susitarimo memorandumą, kuris įparei-

gojo mūsų Vyriausybę kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi. Regionų ekonomikos plėtros strategija yra sudėtinė dalis Ilgalaikės Lietuvos ekonomikos plėtros strategijos iki 2015 m. Per dešimtmetį nutarta įveikti didžiausią skurdą, sumažinti socialinę atskirtį. Tačiau siekiamybe turėtų būti ir gebėjimas disponuoti intelektualiniu kapitalu, nes būtent jis formuoja kūrybiškas žmogaus raiškas, pasireiškiančias vaizduotės platumu, protavimo logika ir nuovoka, išlavinta intuícija, emocionaliais veiksmo postūmiais, hedonistiniais vertinimais, aukštos moralės pasireiškimais, pagarba žmogui ir suvokimu jo, kaip veiklos visuomenėje objekto ir subjekto, t. y. kaip kuriančio piliečio.

Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje pabrėžiama, kad svarbiausias tikslas – sukurti palankią įvairiapusei ekonominei ir socialinei plėtrai, etnokultūrai, žmonių gyvenimo gerinimui aplinką. Tai dokumentas, nubrėžiantis visų šalies ekonominių ir socialinių sektorių plėtros kryptis iki 2015 metų. Jame įvardinti trys prioritetai:

- žinių visuomenė;
- saugi visuomenė;
- konkurencinga ekonomika.

Nubrėžta ir kaimo vizija: Lietuvos kaimas – darbui, gyvenimui ir poilsiui patraukli erdvė. Jame turėtų būti išplėta gamybinė ir socialinė infrastruktūra, susiformavusi išsilavinusių ir iniciatyvių žmonių bendruomenė, sveika aplinka bei gražus kraštovaizdis. Jau naujajame šimtmetyje pradėti koreguoti ES bendrieji žemės ūkio politikos tikslai.

Pateiksime socialinių pokyčių Lietuvos kaime pastarąjį dešimtmetį eskizą. Kokia formavosi socialinė terpė intelektualiniam piliečių augimui? Gal pernelyg daug tuščiai kalbame apie Lietuvoje ištuštėjusius vienkiemius, nusenčius gyvenviečių gyventojus. Ne paslaptis, kad važiuojant kaimo keliais galima pamatyti apleistus laukus, krūmynus, skurstančias sodybas, susmegusiais stogais trobas. 2003 m. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės išleistame leidinyje „Lietuvos kaimas“ (Lietuvos kaimas, 2003) pateikta 2002 metų statistika. Paskutiniojo Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, kaime gyveno trečdalis Lietuvos (33,1 proc.). Ryškios mirtingumo, senėjimo tendencijos. 2006 m. mokslininkų pateikiamomis žiniomis, apie 60 proc. kaimo gyventojų – 60-ties metų ir vyresni žmonės. Iki 3 ha asmeniniai ūkeliai sudarė apie 37 proc. visų Lietuvos ūkių.

Vis dar didėja emigracija. Mažėja vidutinės namų ūkių disponuojamos pajamos. Nuosmukį patyrė sociokultūros sfera. Ypač sumenko kaimo bendruomenių ir valstybės dotuojamų profesionalaus meno įstaigų (Nacionalinė filharmonija, teatrai, Operos ir baletų teatras, dailės galerijos) silpnųjų ryšių tinklai. Pavažinęjus po Lietuvą, sunkiai galima rasti vietą, kur rodomi kino filmai. Pavyzdžiui, visame Alytaus rajone

– tik du kino teatrai. Greta aludžių ir smuklių merdi kultūros namai. Nebėra tradicijų, poreikio čia ateiti (deja, neretai į šaltą ir nejaukią salę) pasiklausyti mokslininkų minčių, pasidžiaugti kraštiečių kūryba. Tai patvirtino ir 2007 m. rugsėjo 29 d. Kapčiamiestyje vykęs renginys kompozitoriaus Česlovo Sasnausko 140-osioms gimimo metinėms. ES lėšomis puikiai organizuotas chorų festivalis ir mokslinė konferencija bendruomenės nariams nerūpėjo.

Europos Sąjungos senosios narės sunkiai patiktų, kad XXI a. Europos valstybėje kaimo žmogus negali prisišaukti gydytojo, kad čia fiksuojama asmens higienos stoka, aktyvi tuberkuliozė, o ne viename kaime nėra kam net kapuose duobę iškasti. Buvo uždarytos vaikų ikimokyklinio ugdymo įstaigos, o dabar pasikeitė ir švietimo įstaigų struktūra. Regionuose darbo rinka negali patenkinti norinčių dirbti. Didėja nedarbas. Tarp bedarbių – 50 proc. su aukštuoju mokslu. Kaimo gyventojai blogiau nei miestiečiai yra apsirūpinę ilgalaikio naudojimo kultūrinės-buitinės paskirties prietaisais. Migracija pažeidė šeimų ir bendruomenių sanklodą.

„Lietuvos kaimuose veikia 141 kultūros centras ir 544 filialai. Šiose savivaldybių biudžeto lėšomis išlaikomose kultūros įstaigose dirba 4 039 darbuotojai, iš jų kultūros ir meno – 2 557, kurie organizuoja veiklą, vadovauja 3 313 mėgėjų meno kolektyvų. Juose dalyvauja 37 614, arba 3,4 proc. visų kaimo gyventojų. Kitaip tariant, 3,4 proc. kaimo gyventojų dalyvauja mėgėjų meno veikloje – dainuoja, šoka, groja, vaidina. Prie šio skaičiaus dar reiktų pridėti 902 kultūros centruose veikiančias studijas ir būrelius, kuriuos lanko 11 952 žmonės. Šiais skaičiais pasipildo **ir bendras kaimo žmonių užimtumas kultūrine veikla – 4,5 proc.** (pabraukta mano – R.A.-B.). Daugiausia mėgėjų meno kolektyvų yra Pasvalio (176), Kauno (149), Panevėžio (148), Ukmergės (130), Šiaulių (120), Kretingos (112), Zarasų (111), Radviliškio (106), Kėdainių (99), Mažeikių (99) rajonuose. Likusieji 95,5 proc. yra meno vartotojai, laukiantys kokybiškų kultūros paslaugų. Pirmiausia, žinoma, jas teikia savivaldybės teritorijoje veikiančios kultūros įstaigos“, – pateikia Lietuvos kultūros ministerijos darbuotoja Irena Seliukaitė (Seliukaitė, 2009).

1 lentelė

Kultūros centrų skaičiaus kaita

2008	2009	2010
856	817	766

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2011.

„Jau minėtas kultūros centrų skaičius (o prie jo dar reiktų pridėti bibliotekas, muziejus) nevienodai pa-

sklidęs kaimiškos savivaldybės (Kauno rajone yra 28 kultūros centrai, Akmenės rajone – 2 centrai ir 7 filialai, Kelmės r. – 6 centrai ir 12 filialų, Panevėžio r. – 12 centrų ir 18 filialų, Radviliškio r. – 1 kultūros centras ir 28 padaliniai seniūnijose) ir t. t. Marga juridinė bazė nėra pati didžiausia bėda – šiandien svarbiausia, kad kultūros įstaiga būtų patraukli vieta, kurioje bendruomenė galėtų tenkinti kultūros poreikius. Tačiau apie kokią kokybę galima kalbėti, kai 291 patalpa šildoma tik renginių metu, o 86 visai nešildomos? Į bendrą įstaigų, kuriose galima vykdyti kultūrinę veiklą, skaičių įsijungia bendruomenių centrai. Jų Lietuvoje yra 757, o patalpų veiklai neturi 330 bendruomenių. Vietovėse, kuriose nėra jokios kultūros įstaigos, įsikūrusios 311 bendruomenių. Daug kultūros įstaigų, esančių kaimo vietovėse, bus tvarkomos ES struktūrinių fondų lėšomis, skirtomis kaimo plėtrai. Aukščiausios kategorijos kultūros centrai renovuojami ir modernizuojami pagal Vyriausybės patvirtintą programą, – konstatuoja Seliukaitė (Seliukaitė, 2008).

Regionuose daug kas pasikeitė: gyventojų skaičius kaime sumažėjo nuo 1 mln. 153 tūkst. (2001 m. pradžioje) iki 1 mln. 73 tūkst. (2011 m. pradžioje). Kaime gyventojų mažėja tiek dėl natūralaus skaičiaus mažėjimo, tiek dėl emigracijos. Preliminari analizė rodo, kad didžiausia emigracija yra iš pasienio su Latvija mažai gyventojų turinčių savivaldybių: Naujosios Akmenės, Skuodo, Ignalinos, Pakruojo, Joniškio.

2010/2011 mokslo metais kaime veikė 16 pradinių, 139 vidurinės ir 374 pagrindinės mokyklos. Vadinas, jų skaičius per dešimtmetį sumažėjo atitinkamai 710, 107 ir 159 mokyklomis. Jų pastaruoju metu mažėjo tik dėl to, kad buvo uždarnos kaimo mokyklos. Tai reiškia, kad buvo uždaryti mažieji kultūros židiniai, o jų vieton nepasiūlyta nieko. Mokinių skaičius kaime mažėjo vidutiniškai po 9-10 tūkst. kasmet (**Mokslo studija „Lietuvos kaimo raidos tendencijos“, 2011**).

Žemės ūkio ministerija pasiūlė kai kurias iki šiol valstybės remtas priemones finansuoti planiniu būdu iš Lietuvos kaimo tinklo programos, kuri finansuojama iš Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos. Pritarta, kad 2011 m. planas būtų vykdomas septyniomis veiklos kryptimis:

1. Žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros patirties ir pokyčių nustatymas, rinkimas, sisteminimas, analizė, apibendrinimas ir pasiūlymų teikimas.
2. Žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros patirties ir kt. informacijos sklaida.
3. Mokymo programų rengimas vietos veiklos grupėms, techninė ir metodinė pagalba įgyvendinant LEADER metodą.
4. Techninė pagalba regioniniam ir tarptautiniam kaimo plėtros dalyvių bendradarbiavimui.
5. Kaimo plėtros dalyvių interesų atstovavimas

ES organizacijose (nauja).

6. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos inicijuotų projektų, susijusių su žemės ūkiu, maisto ūkiu ir kaimo plėtra, įgyvendinimas (nauja).

7. Tinklo valdymas.

Empirinio tyrimo apžvalga

2008 m. balandžio mėn. Elektrėnų kultūros centre buvo atliktas kokybinis tyrimas. Diskusijoje dalyvavo, kaip jau minėta, bendruomenės nariai, savivaldybės institucijų ir kultūros centro darbuotojai, ekspertai, reprezentuojantys skirtingas Elektrėnų savivaldybės visuomenines grupes.

Bendruomenė buvo steigama kaip tam tikra socialiai aktyvių žmonių asociacija. Tačiau, apiforminta pagal teisinius reglamentus, ji atstovauja tik siaurą visos bendruomenės sluoksnį. Tai riboja jos veiklą ir leidžia ja manipuliuoti politinėms partijoms. Jeigu oficialiai registruotos bendruomenės santykiai su seniūnu ar savivalda nesusiklosto, apie jokių konstruktyvių santykius iš viso kalbėti negalima. Lietuva iki šiol neturi europine prasme suvokiamų bendruomeninio gyvenimo tradicijų, teigė diskusijos dalyviai. Problema, kurią akcentavo bendruomenės atstovai, – ne jos narių kūrybingumo ugdymo prielaidų formavimas, bet elementarus išgyvenimo siekis, nedarbas, kasdienės socialinės problemos. Sociokultūrinės institucijos sprendžia institucinio švietimo, paauglių ir jaunimo laisvalaikio užimtumo klausimus.

Išryškėjo, kad vienas svarbiausių stabdžių, darančių įtaką sprendžiant intelektualio kapitalo, kūrybiškumo ugdymo problemas – bendruomenės narių pasyvumas. Nėra išreikšto poreikio tobulėti. Visuomenė nedėmesinga kūrybiniam darbuotojams, jie ir jų veikla neturi prestižo, maži atlyginimai, neskatinantys ryškesnių iniciatyvų ir veiklos motyvacijos, neaiški jų vadovaujama židinių misija bendruomenėje.

Diskusijoje ir interviu metu daugiau kaip penktadalis (22 proc.) dalyvavusių žmonių teigė, kad kultūros centrais jie visiškai patenkinti, o kas trečias pareiškė, jog šių įstaigų veikla turėtų būti tobulinama. Tačiau vertinimo kriterijai siejami su laisvalaikio, rekreacijos problemomis. Diskusijų metu kultūros centrų darbuotojų išsakyta mintys suklasifikuotos į svarbiausius teminius blokus.

Problemiškas egzistuojančių kultūros centrų juridinis statusas. Neapibrėžta jų veiklos strategija („*Neaiškios funkcijos, struktūra*“, „*kultūros centrų atžvilgiu nėra politikos – nėra krypties, kur link eiti, jie palikti savieigai*“, „*kultūros centrai dirba kiekvienas sau, nors savivaldybės Kultūros skyriai turėtų strateguoti ir koordinuoti jų veiklą, burti kultūros centrus, rūpintis kultūros darbuotojų lavinimu, profesiniu augimu ir atlyginimais*“).

Manoma, kad kultūros centrų veikla valdžios struktūrų nevertinama arba vertinama menkai, nesuvokiama jų veiklos misija ir potencijos („bibliotekos, muziejai kažkaip sugebėjo įrodyti savo reikalingumą, o kultūros centrų veikla nesuprantama, neaišku, ar reikalinga“, „kultūros centrų darbuotojai jaučiasi ne tik bendruomenei, bet ir Lietuvai nereikalingi“, „kai kur kultūros centrai liko tik todėl, kad buvo nepatogu uždaryti – kaip toks didelis rajonas liks visiškai be kultūros centro“).

Patys kultūros darbuotojai tarsi suvokia, kad galėtų formuoti bendruomenės kūrybingumą ugdančias veiklas, tačiau, jų nuomone, dažnai veiklą riboja prasta materialinė kultūros centrų būklė, atmestina finansuojama veikla („taupoma kultūros sąskaita, nors nekultūringumas kainuoja daugiau“, „kiekviena savivaldybė savais kriterijais vadovaudamasi skiria lėšas kultūros centro veiklai, o turėtų būti numatytas privalomas minimalus procentas“, „kai kur kultūros centrų pastatai likę nuo prieškarinio, nešildomi, su apgriuvusiomis krosnimis – tai diskredituoja kultūros įstaigas“, „kultūros centras gėdą daro visam rajonui – apgriuvęs, nebaigtas tvarkyti ir vėl griūvantis“).

Skundžiamasi ir kultūros darbuotojų trūkumu, jų darbo krūviu, menku dirbančiųjų užmokesčiu („kultūros centrai turi mažai pajėgų – etatinių darbuotojų skaičius likęs nuo tarybinių laikų“, „nenumatyta, kiek kultūros darbuotojų kokiam lankytojų skaičiui reikia pavyzdžiui, kaip mokyklose“, „nepaisoma darbo valandų: laisvalaikio renginiai vyksta šeštadieniais, sekmadieniais ir ilgai užtrunka, bet kas tai skaičiuoja?“, „kultūrininkai kartais kaltinami tuo, kad nieko neveikia, bet jie turi ir pastatą pašildyti, ir skyles stoge užlopyti, ir dar kultūrinę veiklą organizuoti, o kai kuriuose kaimo vietovėse tėra po pusę etato“, „negali kultūros centro darbuotojas, rajonuose dirbdamas pusę etato, gaudamas 235–300 Lt per mėnesį, dirbti tik vienoje darbovietėje, – reikia šeimas maitinti“).

Buvo palyginta kultūros centrų ir mokyklų padėtis ir veikla („mokyklose tie patys mokytojai veda ir užklasinę veiklą, tačiau trūksta profesionalumo. Kultūros darbuotojai į mokyklas neįleidžiami“, „mokyklose esantys neformalaus ugdymo, popamokiniai būreliai dažnai dubliuojasi su siūlomais kultūros centre“, „siūlome mokykloms ir kultūros centrams sudaryti vienas galimybes neformaliai ugdymui naudotis mokinio krepšeliu“).

Itin emociškai kultūros centrų darbuotojai aptarė šios srities darbuotojams keliamus reikalavimus, jų kvalifikacijos kėlimo galimybes („dabar iš kultūros darbuotojų bendruomenė kažko vis reikalauja, tačiau nieko jiems nesiuo ir nepadedą“, „reikalingas kultūrinis išsilavinimas, bet labai svarbu ir žmogus“, „kultūrininko darbe nebūtinai fundamentalios humanitarinės žinios, sėkmingai gali dirbti ir kitų specialybių

žmonės, pavyzdžiui pas mus labai sėkmingai dirba chemikas“, „kitas neturi aukštojo kultūrinio išsilavinimo, bet aktyvus, domisi, ir retas su aukštuoju gali jam prilygti“, „specialistų su aukštesniuoju išsilavinimu negausi, mažai yra, pavyzdžiui, gerų renginių vadybininkų, juos rengia tik Konservatorija, ir tai pastutiniai metai. Nereikėtų akcentuoti – aukštasis ar neaukštasis išsilavinimas, svarbu sugebėjimai“, „visą veiklą vertiname pagal sugebėjimus suburti žmones į renginius“).

Pabrėžiamas kultūrininkų pasišventimas ir jų veiklos svarba („kultūrininkas – tai gyvenimo būdas“, „renginių organizavimui kultūrininkai gauna labai mažą paramą, pavyzdžiui 200 Lt renginiui, tai tenka ir iš savo atlyginimo pridėti, ne taip kaip mokytojai, kurie dėl valandų pešasi, jie netiki, kad galima taip aukotis bendruomenei“, „dauguma kultūros centrų darbuotojų dirba optimistiškai, su ugnele“, „kultūrininkas atlieka didelį švietėjišką darbą, jis – spindulys“, „manau, kad trūksta suvokimo, kad galima ir reikia kurti misijas, kurti kūrybines industrijas – kas tai?“).

Diskusijos metu taip pat buvo aptarta kai kuriuose Lietuvos rajonuose įgyvendinama kultūros centrų reforma. Uždaromi mažiau veiklūs, netvarkomi kaimo vietovių kultūros centrai, o paliekami tik geriau įrengti, aktyvesni, atsisakoma nuolatinių kultūros darbuotojų pareigybių, įvedamas programinis darbo užmokestis. Kultūros įstaigų darbuotojų požiūriai šiuo klausimu išsiskyrė: vieni pritarė tokiai iniciatyvai sakydami, kad „kultūros centrų tinklas nėra optimizuotas – reikėtų išsaugoti nors stipresnius bendruomenei reikalingus centrus“. Kiti abejojo ir siūlė atsargiau elgtis („jei kultūros centras neveiklus, gal ne jį uždaryti reikia, o tiesiog direktorių pakeisti?“). „Projektinis finansavimas turi būti priimamas neskubant – daugelis dar neįgudę dirbti programiškai“). Treti tokiais sprendimais piktinosi dėl numatomo nuostolio bendruomenei („kultūros centrų uždarymas – tragiškas, tai kaimo kultūros sunaikinimas“, „dabar išgyvename pereinamąjį laikotarpį – nereikia nieko naikinti, reikia pasistengti išsaugoti“). Kiti akcentavo kultūros darbuotojų „naikinimą“ („tokiu atveju kultūrininkai netektų socialinių garantijų: kaip bus su jų pensijomis, jei jie dirbs pagal autorines sutartis?“).

Daug minčių buvo išsakyta ir apie kultūros centrų veiklos orientacijas. Pabrėžta, kad dabartiniu metu Lietuvoje, ypač regionuose, vyrauja masiniai renginiai (šventės, mugės) bei diskotekos („ugdoma „bumčikų“ kultūra“, „prioritetas – pigi, intelektui nieko neteikianti masinė kultūra, kuria bendruomenė ir farsiruojama, reikėtų perskirstyti prioritetus“, „viena iš kultūros centro misijų turėtų būti etninės kultūros puoselėjimas, meno mėgėjų kolektyvai, edukacinė veikla, bet visa tai – ne verslas, o kultūros centrai savivaldybės darbuotojų traktuojami kaip komercinės įstaigos, politikai kultūrą ir šou verslą tapatina“).

Regioninių kultūros centrų atstovai pripažįsta, kad dauguma jų renginių yra masiniai, pramoginiai („*į kultūros centrą paprastai atvyksta tik populiarios muzikos kolektyvai, profesionaliam menui pas mus sąlygų nėra, tokie renginiai vyksta retai ir tik rajonų centruose*“). Iš dalies tai sąlygoja pačių gyventojų poreikiai („*Lengviausia tokius žemus poreikius tenkinti*“, „*į populiarus „popsininko“ koncertą patys žmonės ateina, o į labai retus filharmonijos renginius reikia ypač kviešti, kartais tenka „suvaryti*““).

Pabrėžiamas menkas gyventojų kultūrinis aktyvumas, kuris neretai siejamas su nedarbu ir skurdu, sakoma, kad žmonės, ypač kaime, neturi pinigų ir neišgali bilieto nusipirkti ar renginį paremti. Bet vieno kaimiškos vietovės kultūros centro direktorius šiai nuomonei prieštaravo, nurodydamas, kad daug svarbiau turėti kultūros poreikį, o pinigų stoka tik iš dalies lemia kultūrinį aktyvumą: „*Kaime vykstantys vietiniai renginiai pas mus kainuoja 2 Lt, o atvykstančių renginių kaina apie 5–7 Lt. Įprasta, kad gyventojai nuolat pabrėžia per aukštas kainas, bet kai vieno masinio renginio metu pakviečiau atvykti prekybininkus, kurie siūlė maistą ir gėrimus, tai tie patys pinigų neturintys dalyviai viską iššlavė – to niekas, nei aš, nei prekybininkai, nesitikėjo. Paskaičiavus dalyvius ir prekybininkų pelną, išėjo, kad kiekvienas dalyvis turėjo išleisti apie 40 Lt, o renginiui – 5 Lt per brangu*“.

Interviu metu kultūros centrų darbuotojai dalijosi patirtimi ir samprotavimais, kaip aktyvinti veiklą, ar galima būtų kurti intelektualų kapitalą regione ugdančias veiklos strategijas, kaip bendradarbiauti su vietinės valdžios, bendruomenės atstovais, kaip suvokti kultūros centrų veiklos misiją ir pan. Viena svarbiausių išvadų – „*sprendžiant visas problemas, siekiant pamatyti norintį tobulėti bendruomenės narį, paauglį, jaunuolį, reikia įsigilinti į jo poreikius, juos stimuliuoti*“.

Pasaulio mokslininkai, praktikai vis dažniau įvairiuose forumuose akcentuoja kultūros reikšmingumą daugiakultūrinėje erdvėje stimuliuojant intelektualų kapitalą, ieškant būdų daryti įtakos požiūriui į žmogų, kaip didžiausią vertybę. 2011 m. liepos 2–3 d. Berlyne vykusiame Pasauliniame kultūros festivalyje labai spalvingose programose pasirodė 70 000 dalyvių iš 150 šalių. Organizaciniame komitete dalyvavo pasaulio šalių parlamentų nariai, valstybių vadovus atstovaujantys aukšti pareigūnai, verslo elitas, dvasiniai lyderiai. Lietuvą atstovavo europarlamentaras prof. Vytautas Landsbergis. Tarptautinės organizacijos „Gyvenimo menas“ fondo įkvėpėjas Sri Sri Ravi Shankaras pabrėžė, kad tokio pasaulio tautų kultūros forumo tikslas – geriau suvokti vienas kito tradicijas, ugdyti pagarbą multikultūriniame pasaulyje besiskleidžiančioms nacionalinėms vertybėms, ieškoti harmonijos, ryšių tarp tautų, valstybių sprendžiant požiūrio į žmo-

gų, kaip didžiausią vertybę, problemas. Buvo akcentuotos šios pagrindinės intelektualinio kapitalo ugdymo problemos pasaulyje: taikos iniciatyvų stiprinimas, bazinių žmogaus vertybių ugdymas, jaunimo, moterų įgalinimas visuomenėje, pagalba pabėgėliams, pagalba nelaimėje atsidūrusiam žmogui, socioekonominės sferos vystymas, naujo kaimo modelio (infrastruktūros kaita) kūrimas, švietimas.

Visuomenė privalo susiburti, norėdama išspręsti žmogaus, kaip vertybės, puoselėjimo, ugdymo problemas. Programiniuose „Gyvenimo menas“ dokumentuose (angl. *Art of Leaving*) žmogaus vertė suvokiama ugdant pagarbą kiekvienam – kitam ir kitokiam, saugant prigimtinių orumą, kuriant terpę, kurioje galima rasti laimę ir išsaugoti taiką. Įvairiose pasaulio šalyse įgyvendinant valstybinius ir labdaros projektus, remiančius intelektualinio kapitalo stimulus, inspiruojančius lyderystės programas jaunimui, mokant, plėtojant savanorių veiklą, formuojant moterų ir jaunimo įgalinimo visuomenės veikloje programas, kuriant modernius kaimų infrastruktūros projektus didelės reikšmės turi sociokultūros terpė. Joje įtaigiausiai formuojami Žmogaus, kaip aukščiausios vertybės, kontūrai.

Išvados

1. Dabarties ekonomika, socialinis gyvenimas paženklintas pasaulyje vykstančių sudėtingų procesų dinamika. Vis sudėtingesni tampa ūkio ryšiai, valdymo metodai, socialiniai-psichologiniai veiksniai. Pažangos veiksniai – naujos informacinės sistemos, valdymo tobulinimas, naujų produktų ir ryšių kūrimas. ES dokumentuose pabrėžiama, kad darbo našumui, gyventojų verslumui, taigi ir pasaulio ateičiai lemiamos reikšmės turi žmogiškojo kapitalo faktorius.

2. Intelektinio kapitalo ugdymo problemos mažai akcentuojamos Lietuvos ūkio strategijų programose. Jose deklaruojami teiginiai, kurie išryškina mokslo, švietimo, inovacijų, kūrybos svarbą, tačiau realūs žingsniai, siekiant žmogaus, kaip reikšmingiausios vertybės, ugdymo ir žmogiškojo kapitalo plėtotės, nepadaromi. Kultūros centrų, sociokultūrinių institucijų, bendruomenių centrų, daugiafunkcinių centrų tinklas – neoptimizuotas, nėra jų veiklos regionuose koncepcijos.

3. Kultūros darbuotojų dėmesys skiriamas laisvalaikio, rekreacijos renginiams, kuriuose nesiekiam ugdyti bendruomenės intelektą ar estetinį skonį, poreikį aukštesnėms vertybėms, intelekto plėtočiai.

4. Regionuose mažai dėmesio skiriama profesiniam darbuotojų tobulėjimui, jų prestižo didinimui, atlyginimams, veiklos finansavimui. Juose trūksta profesionalių kultūros darbuotojų, kurie gebėtų kurti bendruomenės intelektualų kapitalą plėtojančias strategijas, suvoktų svarbią savo misiją, gebėtų kūrybingai bendradarbiauti su vietine bendruomene, mokėtų rezultatyviai dirbti su Europos fondais.

5. Regionuose per silpnas sociokultūrinių institucijų ir bendruomenės bendradarbiavimas.

6. Politinės jėgos regionuose dažnai atstovauja partijas, kurių vietiniai atstovai neretai yra neaukštos kultūros ir apie intelektualinio kapitalo, kūrybinių ir kultūros industrijų stimuliavimą mažai girdėję, primityviai suprantantys sociokultūros institucijų veiklos misiją bendruomenės gyvenime.

Literatūra

1. Art of Living Foundation. Prieiga prie internetą: <<http://www.artofliving.org>>; <http://www.iahv.org/our_work_socio_economic_development_disaster_relief.asp>; <http://www.iahv.org/our_work_human_values.asp>.
2. Bagdzevičienės, R., Rimas, J., Venckus, A. (2002). *Regionų ekonomikos plėtros strategija*. Prieiga prie internetą: <http://www.lrti.lt/veikla/RP_RegEkonPlet.doc>.
3. *Berninghaus, S. Korth, Ch., Napel, S. (2007). Reciprocity – an Indirect Evolutionary Anglysis*. Journal of Evolutionary Economics, 17 (5).
4. Chowdhury, S. (2000). *Management 21 C. Someday we'll all lead this way*. Pearson Education.
5. Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1187. Vilnius. Prieiga prie internetą: <<http://www3.lrs.lt/pls/inter2>>.
6. Dromantienė, L. (2008). *Socialinės Europos kūrimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
7. Dromantienė, L., Česnuitytė, V. (2011). *Europos sąjungos socialinė politika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
8. Drucker, P. F. (1993). *Post-Capitalist Society*. New York: Harper Business.
9. ES 66 sesijos raportas. Prieiga prie internetą: <[http://www.unescap.org/EDC/English/AnnualReports/2010\(66\)_Resolutions1-15E.pdf](http://www.unescap.org/EDC/English/AnnualReports/2010(66)_Resolutions1-15E.pdf)>.
10. *Education and Training 2010: The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms*. (2003). Communication from the Commission. Com(2003) 685 final, Brussels, 11.11.2003.
11. ES Socialinio vystymo komisijos 48 sesijos protokolas. 2010 m. vasario 3–12 d. Prieiga prie internetą: <<http://www.ilo.org/public/english/protection/spfag/download/background/un-socintres.pdf>>.
12. Agenda item 3. Resolution submitted by the Chairman of the Commission, Leslie Kojo Christian.
13. Hayek, F. A. (2002). *Individualizmas ir ekonominė tvarka*. Vilnius: Eugrimas.
14. International Association for Human Values. Prieiga prie internetą: <http://www.iahv.org/our_work_human_development.asp>.
15. Investing in Research: an action plan for Europe. Communication from the Commission: COM. (2003). 226 final – Not published in the Official Journal.
16. Jucevičius, R. (1998). *Strateginis organizacijų vystymas*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
17. Koopmans, T. C. (1965). On the Concept of Optimal Economic Growth. *The Economic Approach to Development Planning*. Amsterdam.
18. *Lietuvos kaimas 2002*. (2003). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
19. Lietuvos ekonomikos augimo ir jos struktūros plėtotės strategija. Prieiga prie internetą: <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/2.%20ekonomikos%20augimo%20ir%20jos%20strukturos%20pletotes%20strategija.doc>>.
20. Lietuvos inovacijų politika. (2010). Prieiga prie internetą: <http://www.innovaccess.eu/public_documents/Lietuvos_inovacij_politika.pdf>.
21. Lietuvos kaimo tinkle – dvi naujos veiklos kryptys. Prieiga prie internetą: <http://savasukis.lt/naujienos/1412-lietuvos-kaimo-tinkle_dvi-naujos-veiklos-kryptys.htm>.
22. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija. (2002). <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/galutine040121.doc>>.
23. Lietuvos Vyriausybės nutarimas Dėl Lietuvos inovacijų 2010–2020 metų strategijos, 2010 m. vasario 17 d. Nr. 163. Prieiga prie internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ino_strategija/2010-2020_ino_strategija.pdf>.
24. Panevėžio apskr. demografinis tyrimas. (2008). UAB „Panprojekta“.
25. Staponkus, A. (2007). Kultūros atskirtis ir gyvenimas kultūroje. *Socialinė atskirtis ir kultūra*. Konferencijos pranešimai ir rezoliucijos. Vilnius: Lietuvos kultūros politikos institutas.
26. Starkevičiūtė, M. (2007). Pasisakymas Briuselyje. Prieiga prie internetą: <<http://www.starkeviciute.lt/pasisakymai/?group>>.
27. Strateginio planavimo metodika. (2009). <http://skelbimas.lt/istatymai/del_strateginio_planavimo_metodikos_patvirtinimo.htm>.
28. Machlup, F. (1962). *The production and Distribution of Knowledge in the United States*. New York: Princeton.
29. Marshall, T. H. (1975). *Social Policy*. London: Hutchinson.
30. Nelson, R. R., Winter, S. G. (1982). *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
31. Pumputis, A. (2011). *Rektorius ataskaita*. Prieiga prie internetą: <http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/apie_mru/dokumentai/2010_mru_rektorius_ataskaita.pdf>.
32. Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98. October. Part 2.
33. Schultz, W. (1998). *Investavimas į žmones*. Vilnius: Eugrimas.
34. Seliukaitė, I. (2009). Kaimas – ekonomikos ir kultūros sankirta. *Mano ūkis*, 12.
35. The Lisbon Strategy – Key Documents. (2000). Prieiga prie internetą: <<http://europa.eu.int/>>.
36. The Commission Resolution on the New Political Priorities Concerning the Information Society. (2006). On 21 November 1996 presented. OF.J.1996, 12 Dec.
37. Ūkio ministerija. (2010). Prieiga prie internetą: <www.ukmin.lt/inovacijos>.
38. Vinickienė, D. (2006). Lietuvos inovacijų politika nacionalinių inovacijos sistemų raidos kontekste. *Lietu-*

vos ūkio transformacija 1990–2005 metais. Mokslinių straipsnių rinkinys (II). Vilnius: VPU, Ekonomikos katedra.

39. Witt, U. (2003). *Economic Policy Making in Evolutionary Perspective*. Journal of Evolutionary Economics, University of Connecticut, 13.

Aleknaitė-Bieliauskienė, R.

Intellectual Capital and Innovations as Relevant to the Socio-Cultural Discourse

Summary

There was a strategy accepted in year 2000 at the European heads' meeting in Lisbon. Its aim was to achieve that EU over the decade would become the most competitive and dynamic economy in the world, able to develop harmoniously. Its basis should be knowledge and intellectual capital. Reforms at Community level are an essential element of the Lisbon Strategy. The progress of European social model depends on the growth of European economies, the development of knowledge societies, modernization of work organization that requires constant adaptation.

Production recession in the independent Lithuania had severe results, which were the following: changes in peoples employment, decrease of the living standart. Intensive emigration had a big negative influence on demographic processes. The greatest losses are considered the following: spiritual losses, disruption of culture.

How to reach these aims is a relevant problem in Lithuania. How can one develop intellectual capital, to influence more the economy, social sphere, positive socio-culture focus behavior by reducing the gap between the state citizens living in the city and countryside? Mentality and creativity are wedded to various human activity competitiveness, effectiveness, innovativeness, progress. It is illustrated by a new economic class in different regions – creative class. However, it is important to envisage if there are any assumptions through culture industries, creative industries to increase its power influence to its and individuals creativity and coming of new and higher demands.

One of the most important region's community activity usefulness sources – a qualitatively new human abilities upholding social space, the permissivity of new technologies in all socio-cultural sphere. Therefore in Lithuania essential is not only its modern-day assessment, but also the creation of effective socio-cultural activity's strategy in the regions.

The article emphasizes the aspects of intellectual potential in Lithuania. It is important to the management of socio-cultural sphere to explicate the mission; also impor-

tant are essential strategic criteria of the period. Aiming to reveal what role during this period has multifunctional cultural centres in meeting the socio-cultural needs of the community, in developing intellectual capital and creating a positive socio-cultural space, interaction of socio-cultural institutions with the community was investigated in several Lithuanian regions (Elektrėnai district).

The conclusions state that it is essential to form strategies of socio-cultural work that are people-oriented. One of the conditions of changing the situation in the regions is to reinforce social cohesion. The attention should be paid to one of the most important areas – the development of human resources and investment in people.

Community is one of the most important environments of social life autonomy, cooperation, cooperation of social subjects, creativity, ingenuity, the development of valuable thinking. In this study we tried to diagnose and indicate the possibilities of developing intellectual capital in the regional town meeting and developing socio-cultural needs of the community. Significant community's socio-cultural activity can help creating a united, expedient system of cooperation and partnership which would give a sense to the activity and would be justified by higher values.

The movement to identify and promote the values shared by societies around the world is relatively new. It is only in recent years as globalization extended its reach to even remote corners of the earth that the need to refocus and build upon what we as a human society have in common, has become apparent. Increased contact between peoples and nations enhances awareness of our kinship and the shared code of ethics and conduct that underlies all civilization. It is these values that we must now promote to create a common vision and means for moving forward toward a more peaceful and sustainable world.

Keywords: state development strategies, community, socio-cultural institutions, education, people in culture, valuables, innovations, intellectual capital.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. rugsėjo mėn., priimtas 2011 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2011; acceptep in December 2011..